

LBRIS

We know
books

VIAȚA SECRETĂ A *MARILOR ARTIȘTI*

TOT CE NU ȚI-AU SPUS NICIODATĂ PROFESORII
DESPRE MARI PICTORI ȘI SCULPTORI

ELIZABETH LUNDAY

ILUSTRĂȚII DE MARIO ZUCCA

TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZĂ ȘI NOTE
DE IOANA TUDOR

CUPRINS

7	INTRODUCERE
9	JAN VAN EYCK 1385? – 9 iulie 1441
15	SANDRO BOTTICELLI 1444 – 17 mai 1510
22	LEONARDO DA VINCI 15 aprilie 1452 – 2 mai 1519
31	ALBRECHT DÜRER 21 mai 1471 – 6 aprilie 1528
38	MICHELANGELO BUONARROTI 6 martie 1475 – 18 februarie 1564
46	ARTA VREMURILOR: RAFAEL SANZIO (6 aprilie 1483 – 6 aprilie 1520)
47	MICHELANGELO MERISI DA CARAVAGGIO 29 septembrie 1571 – 18 iulie 1610
55	REMBRANDT VAN RIJN 15 iulie 1606? – 4 octombrie 1669
62	JOHANNES (JAN) VERMEER c. 31 octombrie 1632 – 15 decembrie 1675
69	FRANCISCO GOYA 30 martie 1746 – 16 aprilie 1828
76	ARTA VREMURILOR: VENUS DIN MILO (DESCOPERITĂ ÎN 1820)
78	JACQUES-LOUIS DAVID 30 august 1748 – 29 decembrie 1825

86	DANTE GABRIEL ROSSETTI 12 mai 1828 – 9 aprilie 1882
94	ÉDOUARD MANET 23 ianuarie 1832 – 30 aprilie 1883
101	JAMES McNEILL WHISTLER 11 iulie 1834 – 17 iulie 1903
109	EDGAR DEGAS 19 iulie 1834 – 27 septembrie 1917
116	PAUL CÉZANNE 19 ianuarie 1839 – 22 octombrie 1906
124	AUGUSTE RODIN 12 noiembrie 1840 – 17 noiembrie 1917
132	CLAUDE MONET 14 noiembrie 1840 – 5 decembrie 1926
140	HENRI ROUSSEAU 21 mai 1844 – 2 septembrie 1910
147	VINCENT VAN GOGH 30 martie 1853 – 29 iulie 1890
155	ARTA VREMURILOR: UKIYO-E ȘI INFLUENȚA LUI HOKUSAI
157	GEORGES SEURAT 2 decembrie 1859 – 29 martie 1891
164	GUSTAV KLIMT 14 iulie 1862 – 6 februarie 1918
171	EDVARD MUNCH 12 decembrie 1863 – 23 ianuarie 1944
180	HENRI MATISSE 31 decembrie 1869 – 3 noiembrie 1954
189	PABLO PICASSO 25 octombrie 1881 – 8 aprilie 1973
198	ARTA VREMURILOR: ARTA AFRICANĂ

199	EDWARD HOPPER 22 iulie 1882 – 15 mai 1967
207	DIEGO RIVERA 8 decembrie 1886 – 24 noiembrie 1957
216	MARC CHAGALL 7 iulie 1887 – 28 martie 1985
223	MARCEL DUCHAMP 28 iulie 1887 – 2 octombrie 1968
230	GEORGIA O'KEEFFE 15 noiembrie 1887 – 6 martie 1986
237	M.C. ESCHER 17 iunie 1898 – 27 martie 1972
244	RENÉ MAGRITTE 21 noiembrie 1898 – 15 august 1967
250	SALVADOR DALÍ 11 mai 1904 – 23 ianuarie 1989
258	FRIDA KAHLO 6 iulie 1907 – 13 iulie 1954
266	ARTA VREMURILOR: ARTA PRECOLUMBIANĂ
267	JACKSON POLLOCK 28 ianuarie 1912 – 11 august 1956
275	ANDY WARHOL 6 august 1928 – 22 februarie 1987
284	BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ
285	MULȚUMIRI

INTRODUCERE

Nu toți artiștii au avut vieți zbuciumate, tumultuoase. De fapt, câțiva au urmat calea bătută, au avut cariere de succes și, atunci când le-a venit vremea, au murit.

Totuși mulți dintre cei mai de seamă artiști au trecut prin viață târându-se dintr-o criză într-alta. Rembrandt și-a văzut toate posesiunile lumești dispărând în urma unui faliment umilitor. Jacques-Louis David aproape că și-a pierdut capul în timpul Revoluției Franceze. Iar Andy Warhol a fost împușcat de o feministă radicală. Unii au devenit dependenți de diverse substanțe (da, lu, Dante Gabriel Rossetti), câțiva au avut cazieră pătate (cum pledezi, Henri Rousseau?) și cel puțin unul își bătea cu regularitate nevasta. (Hei, Edward Hopper, faptul că te caftea și ea nu e o scuză.)

Totuși nu toți artiștii au avut o viață grea. Marc Chagall a crescut într-o familie unită prin dragoste și devotament – spre deosebire de Leonardo da Vinci, născut ilegitim, de Jackson Pollock, a cărui familie, în nechibzuința ei, s-a cufundat în sărăcie, sau de Georgia O'Keeffe, care și-a văzut tatăl murind de alcoolism cronic și mama, de tuberculoză.

Și nu toți au avut relații amoroase dramatice. Jan Vermeer își adora soția (sau așa se pare, având în vedere că cei doi au avut cincisprezece copii). În privința asta, este total diferit de Claude Monet, care s-a încurcat cu cea care avea să-i devină a doua nevastă în timp ce prima era pe patul de moarte, bolnavă de cancer, sau de Pablo Picasso, care abia putea ține pasul cu toate amantele lui. Relația complexă dintre Diego Rivera și Frida Kahlo n-a dus lipsă de întâmplări dramatice, inclusiv două căsătorii și asasinarea unei figuri politice a secolului XX. Bineînțeles, câțiva artiști au evitat cu totul problema: Michelangelo – după câte se spune, celibatar – credea că abstenența crește durata de viață, iar el a trăit până la optzeci și opt de ani.

Nici nu se poate pretinde că toți artiștii sunt nebuni. E adevărat că Edvard Munch credea că necunoscuții din tren sunt polițiști trimiși să-l spioneze, e drept că Vincent van Gogh și-a tăiat urechea, dar ei sunt o excepție. Paul

Cézanne, cu frica lui morbidă de a fi atins, și Salvador Dalí, cu înclinațiile lui sexuale neobișnuite, probabil că nu erau nebuni, ci doar... ciudați.

Am reunit în acest volum cele mai scandaloase povești despre marii artiști – toate picanteriile pe care profesorii voștri de istoria artei le-au omis. Bineînțeles că a trebuit să fiu selectivă. Marea artă nu a început cu Renașterea și nu s-a terminat cu moartea lui Andy Warhol și nu se limitează la operele acestor treizeci și cinci de inși. Am ales artiștii pe care e posibil să-i recunoști cel mai ușor – pe aceia ale căror picturi și sculpturi ne asaltează viața de zi cu zi, apărând pe *mouse pad*-uri, pe creioane, pe plase și postere.

Vei afla care artist a fost condamnat pentru crimă, care a murit de sifilis și care a semnat sentințe capitale. Vei descoperi care sunt cei doi artiști ale căror picturi au inspirat *musical*-uri pe Broadway și cine a apărut ca invitat în serialul de televiziune *The Love Boat*. Vei afla cine a sugerat că trasul cu arma e o metodă adecvată de a-i atrage atenția chelnerului și cine organiza orgii în propria sufragerie. Pe parcursul cărții vei face cunoștință cu câțiva regi incompetenți, cu niscaiva papi corupți, cu o hoardă de naziști infami și cu cel puțin un comunist notoriu. Nu toate poveștile au un sfârșit fericit și e posibil să afli că artistul tău preferat comitea adulter, înșela, era un mârlan sau chiar mai rău.

Dar un lucru e sigur: nu vei mai privi arta cu aceiași ochi. La următoarea tă vizită la muzeu, îți vei delecta prietenii și-l vei enerva pe ghid cu obscenități despre artiștii iluștri ale căror lucrări umplu galeriile. Cu noua perspectivă asupra nudurilor lui Michelangelo, asupra nuferilor lui Monet și a Marilyn-elor lui Warhol, vei putea plasa imediat un citat inteligent într-o conversație la un cocktail cu fițe sau vei strecura o anecdotă scandaloasă într-o lucrare plictisitoare pentru facultate.

Desigur, nu lăsa toate bârfele să-ți afecteze felul în care interpretezi arta. Poți să pictezi ca un maestru și tot un ticălos să fii. Pe de altă parte, cunoscând încercările și traumele prin care au trecut mulți artiști, vei putea înțelege mai bine succesul pe care aceștia l-au avut în cele din urmă, iar un detaliu biografic poate pune într-o nouă lumină o lucrare pe care n-o înțelegeai.

La final, poate că ar trebui să ne bucurăm că majoritatea artiștilor au murit din alte cauze decât plictiseala. Mulți dintre cei mai buni au trăit la confluența cu haosul, acolo unde se naște marea artă.

JAN VAN EYCK

1385? – 9 IULIE 1441

ZODIE:

**NECUNOSCUTĂ, DAR CLAR CU TENDINȚE
ICONOCLASTE DE LEU**

NATIONALITATE:

FLAMANDĂ

LUCRARE REMARCABILĂ:

PORTRETUL SOȚILOR ARNOLFINI (1434)

MATERIALE:

ULEI PE LEMN DE STEJAR

STIL ARTISTIC:

RENASCENTISM NORDIC

UNDE O POTI VEDEA:

NATIONAL GALLERY, LONDRA

„JAN VAN EYCK A FOST AICI.”

VORBE DE DUH:

La prima vedere, *Portretul soților Arnolfini* nu pare o pictură remarcabilă. Tabloul prezintă o scenă tihnită de familie, din care nu lipsește un câțel cu coada stufoasă și o pereche de încălțări murdare. Abia la o privire mai atentă, detaliile încep să prindă viață: reflexiile care strălucesc pe candelabru, umbrele ce cad pe capul patului sculptat în lemn, cireșul care înflorește afară. Iar când privirea îți ajunge pe peretele din spate al camerei, observi o inscripție în latină, scrisă cu litere caligrafice, care zice: „Jan van Eyck a fost aici. 1434.”

Este o semnătură – una dintre primele semnături din istorie lăsate de un artist. Era un fapt fără precedent ca un pictor să atragă atenția asupra propriei persoane în acest fel. Artizanii pictau fără să-și semneze lucrările, spre gloria lui Dumnezeu, și nu se preocupau de lucruri precum umbrele, perspectiva și adâncimea. Apoi, din senin, apare această pictură cu totul laică, înfățișând un bărbat și o femeie alături de câinele lor. Are umbre, reprezentări tridimensionale și o semnătură. Această pictură nu era doar nouă, era revoluționară.

UN ARTIST INDIFERENT DE NUME

Nu știm multe despre Van Eyck, cu excepția faptului că s-a născut în Flandra (parte a Belgiei de astăzi). Dar să-i dăm pace. Van Eyck inventa conceptul de artist și nimeni nu s-a gândit să-i scrie biografia.

Este menționat pentru prima dată în 1422, pe când lucra la Haga în calitate de pictor de curte al Contelui de Olanda. În 1425, Van Eyck a ocupat poziția de pictor de curte și valet, o îndatorire de onoare, la curtea lui Filip cel Bun, Duce de Burgundia. Filip îl stima pe Van Eyck: l-a trimis în misiuni diplomatice, i-a botezat copiii, iar după moartea pictorului i-a acordat soției lui o pensie. Registrele ducelui includ o scrisoare în care Filip își admonestează personalul pentru că salariul pictorului nu a fost plătit la timp.

Una dintre primele picturi cunoscute ale lui Van Eyck este și printre cele mai faimoase creații ale pictorului. Altarul din Ghent este o pictură enormă realizată pe mai multe panouri de lemn, destinată Catedralei Sf. Bavo din Ghent. Altarul include o inscripție care atestă că pictura a fost începută de Hubert van Eyck și finalizată de Jan în 1432. Despre Hubert nu știm absolut nimic, deși inscripția spune că „era neîntrecut” în artă; istoricii cred că era fratele mai mare al lui Jan.

Altarul ornamentat respinge secole întregi de tradiție artistică. În locul reprezentărilor plane, simbolice, pictura capătă un caracter de tridimensionalitate fără precedent, în special prin redarea luminii și a umbrelor. Van Eyck a revoluționat și folosirea culorii, alegând vopsele pe bază de ulei, mai

degrabă decât vopsele tempera (cu ou). Vopselele pe bază de ulei pot fi aplicate în straturi pentru a crea culori translucide; de asemenea, se usucă mai încet, dându-i astfel posibilitatea artistului să facă retușuri. (De aceea lui Michelangelo nu-i plăceau aceste vopsele – spunea că sunt pentru pământălii.) Rezultatul este mai multă adâncime și luminozitate și un control mai mare.

OGLINDĂ OGLINJOARĂ

Asta ne aduce înapoi la cea mai faimoasă dintre picturile lui Van Eyck – *Portretul soților Arnolfini*, datată 1434. Bărbatul din tablou este înveșmântat într-o mantie tivită cu blană și are pe cap o pălărie neagră enormă și pufoasă (piese vestimentare obligatorii în lumea bună burgundă); femeia poartă năframă albă și o mantie verde peste o rochie albastră. Pe peretele din spate atârnă o oglindă rotundă, convexă, cu ramă ornamentată, în care se reflectă fereastra, soții și, cel mai uimitor, două siluete abia vizibile aflate în pragul ușii, exact în locul unde te-ai afla dacă ai privi în încăperea. Deasupra oglinzii este acea semnătură stranie: „Jan van Eyck a fost aici.”

Ce face ca acest tablou să fie important? Mai întâi, subiectul. Nu este religios. Personajele sunt oameni obișnuiți: nici sfinți, nici martiri, nici fețe regești. Apoi, realismul tabloului este extraordinar. Lumina pătrunde în cameră prin fereastră, scaldând chipul femeii într-o strălucire fină. Marginea îmblănită a mantiei bărbatului pare moale și pufoasă; coaja portocalei de pe pervaz dă impresia că e poroasă.

Rămân două întrebări: cine sunt personajele din tablou și ce reprezintă scena pictată? Însemnări mai vechi spun că este vorba de un bărbat pe nume Hernoul le Fin, iar experții secolului al XIX-lea au asociat numele cu cel al Arnolfinilor, o familie de comercianți italieni de textile care lucrau în Bruges. Pentru mai bine de un secol s-a crezut că pictura îi înfățișa pe Giovanni di Arrigo Arnolfini și pe soția lui, Giovanna Cenami, până când s-a descoperit că cei doi s-au căsătorit cu treisprezece ani mai târziu decât data trecută pe tablou. Experții sunt împărțiți acum. Unii cred că pictura îl înfățișează pe Giovanni cu o soție anterioară, în timp ce alții cred că de fapt este vorba despre o cu totul altă familie Arnolfini.

„REGELE PICTORILOR”

După moartea lui Van Eyck în 9 iulie 1441, reputația lui de „rege al pictorilor” s-a răspândit în toată Europa. Unul dintre marii artiști care i-au moștenit tradiția a fost pictorul olandez de secol XVII Johannes Vermeer (1632-1675),

ale cărui interioare burgheze scăldate în lumină datorează mult moștenirii lui Van Eyck. Van Eyck le-a oferit pictorilor de mai târziu o mai mare conștientizare a importanței lor. În toată creația sa artistică, pictorul atrage atenția asupra semnăturii lui; în câteva picturi chiar menționează: „Jan van Eyck m-a făcut.” Poate că nu știm multe lucruri despre el, dar semnătura lui atât de evidentă sugerează că pictorul credea în importanța lui ca artist.

!

ESTE SAU NU ESTE? ASTA E ÎNTREBAREA

Mulți dintre cei care văd pentru prima dată *Portretul soților Arnolfini* exclamă: „Uau, femeia asta e gravidă, nu glumă!” Remarca e urmată întotdeauna de râsete înfundate, având în vedere că tabloul se presupunea că înfățișează o căsătorie sau, chiar mai rău, o logodnă. Urma să aibă loc o căsătorie forțată de împrejurări?

Se pare că doamna pur și simplu era îmbrăcată conform modei timpului. În anii 1400, rochiile aveau atât de mult material strâns în față, încât femeile erau nevoite să-și ridice rochia ca să poată merge. (Dacă ți se pare ridicol, atât vreau să-ți zic: jambiere.) Deci nu putem presupune că doamna Arnolfini e gravidă doar fiindcă pare că stă să nască.

MARE ARTIST SAU MARE TRIȘOR? TEORETICIENII MODERNI PRETIND CĂ REALISMUL LUI VAN EYCK A FOST OBTINUT CU AJUTORUL OGLINZILOR: POZIȚIONÂND STRATEGIC O OGLINDĂ CONVEXĂ, PICTORUL PUTEA CU UȘURINȚĂ SĂ TRASEZE FORMELE PROIECTATE PE PERETE.

SECRETELE MESERIEI

Multe teorii au încercat să explice apariția neașteptată a realismului în operele lui van Eyck, dar cea mai revoluționară dintre ele este aceea propusă de artistul britanic contemporan David Hockney și de fizicianul Charles M. Falco. Cei doi sugerează că Van Eyck s-a folosit de instrumente optice precum oglinzi curbate și lentile mici pentru a crea imagini aproape fotografice. Dovada în favoarea teoriei lor joacă un rol important în *Portretul soților*

Arnolfini: oglinda convexă aflată între cele două personaje. Dacă oglinda era întoarsă cu partea concavă, putea fi folosită pentru a reflecta o imagine pe perete, pe care Van Eyck ar fi putut-o apoi trasa.

În cartea sa publicată în 2001, *Știința secretă. Redescoperind tehnicile uitate ale vechilor maeștri*¹, Hockney susține că tehnica oglinzilor și a lentilelor era bine cunoscută în vremea lui Van Eyck. Din moment ce folosirea lentilelor ar avea ca rezultat schimbări subtile de perspectivă, Hockney și Falco au căutat în tablouri aceste schimbări de perspectivă – și pretind că au găsit dovezi ale existenței lor. Cei doi mai susțin și că nicio altă teorie nu explică rapida dezvoltare a realismului în artă. La întrebarea de ce niciun document contemporan pictorului nu-l prezintă pe Van Eyck sau pe contemporanii lui jucându-se cu oglinzi, Hockney and Falco răspund că artiștii ar fi ținut secretă tehnica lor.

Historicii artei au respins complet ideile lui Hockney. Ei susțin că, în secolul al XV-lea, sticla avea prea multe imperfecțiuni pentru a putea proiecta imagini clare și că însăși ideea de proiecție ar fi fost străină gândirii renascentiste. În plus, niciun tratat artistic din perioada Renașterii nu face referire la optică. Apriga dezbatere continuă.

MIELUL RĂTĂCIT

Lucrările de restaurare ale Altarului din Ghent din 1950-1951 au dat la iveală numeroase retușuri și restaurări executate cu neîn-demânare, așa că experții au făcut eforturi pentru a repara stricăciunile. Studiind fotografiile realizate cu raze X, au descoperit că imaginea mielului lui Dumnezeu fusese excesiv refăcută, iar mielul original era ascuns sub o imitație grosolană. Restauratorii au început să readucă la suprafață vechiul miel, începând cu capul, dar locuitorii din Ghent și-au pierdut răbdarea și au cerut ca altarul să le fie înapoiat. Experții n-au avut de ales și au returnat pictura incomplet restaurată. Astăzi, dacă te uiți cu atenție la miel, vei observa că nu are două urechi, ci patru.

SANDRO BOTTICELLI

1444 – 17 MAI 1510

ZODIE:

NECUNOSCUTĂ, DAR S-AR PUTEA PRESUPUNE CĂ E BALANȚĂ, ÎN ONOAREA MUZEI LUI, VENUS

NAȚIONALITATE:

ITALIANĂ

LUCRARE REMARCABILĂ:

NAȘTEREA ZEIȚEI VENUS (C. 1486)

MATERIALE:

TEMPERA PE PÂNZĂ

STIL ARTISTIC:

RENASCENTISM ITALIAN

UNDE O POȚI VEDEA:

GALERIA UFFIZI, FLORENȚA, ITALIA

¹ David Hockney, *Știința secretă. Redescoperind tehnicile uitate ale vechilor maeștri*, Editura Rao, București, 2007 (n. tr.).